

הלכות צדקה: שימוש בכספי מעשרות לנישואי

הילדים

ניתוח הלכתי מקיף על איסוף, השקעה ושימוש בכספי מעשר כספים למטרה זו, על

פי שיעורו של הרב צבי ברוורמן

מאת: הרב צבי ברוורמן

תוכן העניינים

מבוא: אתגר נישואי הילדים בדורנו

יסודות הלכתיים: תנאי הקדשה ואיסור "בל תאחר"

גדר חיוב האב ומהותו כצדקה

הפתרון המועדף: הפקדת כספי המעשר בגמ"ח

הדילמה המרכזית: שמירת הכספים לעתיד מול צרכי ההווה

מבחן לחידוד ההבנה

מקורות שהוזכרו בשיעור

1. מבוא: אתגר נישואי הילדים בדורנו

בדורנו, אחת הדאגות המרכזיות המעיבות על חיייהם של הורים רבים, ובפרט על ציבור האברכים, היא העול הכלכלי הכבד הכרוך בנישואי הילדים. הלחץ הנפשי והמעשי להעמיד את צאצאיהם תחת החופה בכבוד, תוך עמידה בסטנדרטים הנהוגים בקהילה, הופך למשימה כמעט בלתי אפשרית עבור רבים. הדרישות להשתתפות ברכישת דירה וכיסוי הוצאות החתונה מגיעות לסכומים עצומים, שמעבר להישג ידם של רוב המשפחות. מציאות זו, המתוארת בשיעור כגורמת לנדודי שינה, לקיחת

חובות מכבידים ואף להתמוטטות פיזית ונפשית, הופכת את שאלת השימוש בכספי מעשרות למטרה זו לרלוונטית ודחופה מאי פעם.

הבעיה המרכזית העומדת בלב הסוגיה היא הפער העצום בין ההוצאות הנדרשות לשידוך ונישואים ראויים לבין היכולת הכלכלית המוגבלת. הורים רבים מוצאים עצמם חסרי אונים מול הדאגה המתמדת לעתיד ילדיהם, דאגה המטרידה את מנוחתם ופוגעת באיכות חייהם. הצורך לגייס סכומי עתק, לעיתים תוך פגיעה בכבודם העצמי, מוליד את השאלה המתבקשת: האם ניתן לתעל את כספי המעשר, המופרשים בקביעות, כדי לבנות קרן יציבה שתקל על העומס בעתיד? הבנת הפתרונות ההלכתיים לשאלה זו אינה רק עניין תיאורטי, אלא צורך קיומי עבור משפחות רבות.

2. יסודות הלכתיים: תנאי הקדשה ואיסור "בל תאחר"

לפני שניגשים לדיון המהותי, חובה לבסס את התשתית ההלכתית המאפשרת בכלל לדון באיסוף כספי מעשרות למטרה עתידית. ללא עמידה בתנאים מקדימים אלו, כל הדיון מאבד מתוקפו, והאדם עלול למצוא את עצמו עובר על איסורים חמורים. הבנת יסודות אלה היא קריטית להבטחת תקינות המהלך כולו.

העיקרון הראשון והבסיסי ביותר הוא החובה **להקדיש את הכסף באופן מפורש לילדים בעת הפרשת המעשר**. אין די בכך שהאב ישמור את הכסף בצד "על דעת" שבעתיד ישתמש בו לצורכי נישואי ילדיו. פעולה כזו אינה מקיימת את מצוות הצדקה בהווה, והכסף נותר ברשותו. כתוצאה מכך, הוא עלול לעבור על איסור חמור של "בל תאחר" – עיכוב כספי צדקה המיועדים לעניים מצויים הזקוקים להם כעת. מרגע שהופרש המעשר, הכסף קיבל דין של צדקה, ואסור להשהותו ללא הצדקה הלכתית ברורה.

מעשה קניין הכרחי: כדי שההקדשה תהיה תקפה, יש צורך בביצוע **מעשה קניין** שיוציא את הכספים מרשותו המוחלטת של האב ויעבירם לבעלות הילדים לצורך מטרה זו. אף שיש פוסקים המקלים בצדקה ומחשיבים אמירה ברורה כתקפה (מדין "אמירה לגבוה כמסירה להדיוט"), הדרך המומלצת והמחמירה היא לבצע מעשה קניין מוחשי. דוגמאות למעשי קניין רלוונטיים כוללות:

- הפקדת הכספים בחשבון בנק נפרד הרשום על שם הילדים.
- ביצוע קניין "זכייה על ידי אחר", כאשר אדם שלישי זוכה בכסף עבור הילדים הקטנים.

אם כן, כל פתרון הלכתי לשמירת כספי מעשרות לנישואי הילדים חייב להתבסס על שני עמודי תווך: **הקדשה מפורשת ומידית** בעת ההפרשה, וביצוע **מעשה קניין תקף** המעביר את הבעלות. רק לאחר הבטחת תנאים אלו, ניתן להתקדם ולבחון את השאלה המהותית הבאה: האם הוצאה זו נחשבת כלל לצדקה?

3. גדר חיוב האב ומהותו כצדקה

בלב הדיון ניצבת שאלה מהותית: האם תשלום עבור חתונת הילד הוא קיום **חוב אישי** של האב, או **מעשה צדקה**? להבחנה זו השלכות מכריעות, שכן כלל יסוד בהלכות צדקה קובע כי אדם אינו רשאי לפרוע את חובותיו האישיים מכספי מעשר. לפי הגמרא, על האב מוטל החיוב "להשיא את בנו לאישה". אולם, חיוב זה אינו בהכרח חיוב כספי. חובתו העיקרית היא לדאוג ולפעול למציאת שידוך. אם הוא יכול להשיג שידוך הולם ללא תשלום, הוא יוצא ידי חובתו.

הבסיס ההלכתי לאפשרות זו נטוע בפסיקת השולחן ערוך (יורה דעה, סימן רנ"א), הקובע כי עני שבא להשיא את ילדיו, ניתן לסייע לו מכספי צדקה. מכאן למדים שנישואי ילדיו של אדם שאין ביכולתו לממן אותם מהונו הפרטי, נחשבים לצורך צדקה לגיטימי. רובם המכריע של האברכים ובעלי הבתים בדורנו, שאינם יכולים לעמוד בהוצאות העצומות מכספם, נכללים בגדר זה.

אם כן, מתי השימוש בכספי מעשר הופך רלוונטי? כאשר לא ניתן למצוא שידוך **ראוי** והולם לילד לפי ערכו ומעלותיו ללא השקעה כספית משמעותית. במציאות של ימינו, כמעט תמיד נדרשת התחייבות כספית כדי להשיג שידוך מתאים. הסכומים הנדרשים כיום להשתתפות בדירה, כיסוי הוצאות החתונה ועוד, חורגים בהרבה מכל חיוב בסיסי שהיה מוטל על האב. לכן, ההוצאות שמעבר לחובתו הראשונית (שהיא עצם הדאגה לשידוך), ובפרט הסכומים הגדולים הנהוגים כיום, בהחלט יכולים להיחשב כמעשה צדקה לגיטימי עבור אב שאין ידו משגת. לאחר שהבנו את העקרונות, נבחן כעת את הפתרון המעשי המומלץ ביותר לכתחילה.

4. הפתרון המועדף: הפקדת כספי המעשר בגמ"ח

עבור האדם המקפיד והמחמיר, המבקש ללכת בדרך הישרה והבטוחה ביותר, מציע השיעור פתרון המוגדר כ"עצה הפשוטה והישרה". פתרון זה מאפשר לאסוף את כספי המעשרות לאורך שנים לטובת נישואי הילדים, תוך קיום מצוות צדקה באופן המהודר ביותר וללא כל פקפוק.

1. **הפקדה בגמ"ח:** האב מפריש את כספי המעשר כסדרם, ובמקום לשמור אותם, הוא מפקיד אותם בגמ"ח (גמילות חסדים) המעניק הלוואות לעניים.
2. **קיום מצוות צדקה מן המעלה הראשונה:** פעולה זו כשלעצמה נחשבת למצוות צדקה בדרגה הגבוהה ביותר. כפי שמכריע ה"חפץ חיים" בספרו "אהבת חסד" על פי דברי הרמב"ם, הענקת הלוואה לעני כדי שיוכל לעמוד על רגליו היא המעלה הגבוהה ביותר מבין שמונה המעלות בצדקה. אף שהחפץ חיים המליץ להקדיש שליש מכספי המעשר לגמ"ח, במקרה שלנו, כיוון שהכסף מיועד בסופו של דבר למטרת צדקה ודאית אחרת, ניתן להפקיד את כל הסכום.
3. **התנייה מראש:** בעת ההפקדה, האב מתנה במפורש שבעתיד, כאשר יזדקק לכסף למטרת צדקה אחרת, הוא יהיה רשאי למשוך את הקרן שהפקיד.
4. **שימוש עתידי:** כשיגיע עת נישואי ילדיו – מטרה שהוגדרה כצדקה גמורה עבורו – הוא ימשוך את הכסף שהצטבר בגמ"ח וישתמש בו לכיסוי ההוצאות.

יתרונות פתרון הגמ"ח:

- פותר לחלוטין את בעיית "**בל תאחר**", שכן הכסף פועל למען עניים באופן מיידי.
- מהווה **צדקה לכל הדעות** ובאופן המהודר ביותר.
- מסייע גם לאנשים שטבעם מקשה עליהם "להוציא כסף מהכיס" ולהיפרד ממנו, כיוון שהכסף מופקד בקרן שניתן למשוך ממנה בעתיד.

פתרון זה הוא דרך המלך לכתחילה. בשנים האחרונות אף קמו גמ"חים מרכזיים גדולים המבוססים על עיקרון זה. הורים מפקידים את כספי המעשרות שלהם לאורך שנים, וכאשר ילדיהם נישאים, הגמ"ח מעניק הלוואה גדולה ישירות לזוג הצעיר. באופן זה, ההורים הם התורמים, והילדים הם המקבלים, ובכך נוצר מבנה ברור ומהודר של צדקה. עם זאת, לפתרון הגמ"ח יש חיסרון מעשי בולט: הכסף המופקד אינו נושא רווחים, וערכו אף עלול להישחק עם השנים עקב אינפלציה. חיסרון זה מוביל רבים לחפש אפשרות להשקיע את הכספים באופן ישיר, דילמה שתידון בפרק הבא.

5. הדילמה המרכזית: שמירת הכספים לעתיד מול צורכי

ההווה

עבור אלו שאינם מסתפקים בפתרון הגמ"ח ומעוניינים להשקיע את כספי המעשרות כדי שיצברו רווחים לקראת עתיד ילדיהם, עולה הדילמה ההלכתית המרכזית. הדיון מתמקד בהתנגשות בין שני ערכים: הדאגה לצורך עתידי ודאי של הילדים, אל מול חובת הסיוע לעניים מרודים הנמצאים במצוקה בהווה. שתי סברות מנוגדות עומדות בבסיס הדיון.

טענת האוסרים: כיצד ניתן להצדיק הקדשת כספי צדקה עבור ילדים רכים בשנים, שעתידם רחוק ובלתי ידוע, בעוד שישנם עניים מרודים הזקוקים לכסף באופן מיידי למזון, לבוש וצרכים בסיסיים? על פי גישה זו, הילדים הקטנים אינם נחשבים כעת "עני מצוי", ולכן העדפתם על פני עניי ההווה היא מעשה שאינו תקין. הטיעון המרכזי הוא שחובת הצדקה היא כלפי מי שזקוק לה כאן ועכשיו.

טענת המתירים: מנגד, קיימת סברה חזקה הטוענת אחרת. כיוון שהצורך העתידי בנישואי הילדים הוא ודאי כמעט לחלוטין, והיכולת של ההורים לגייס סכומים כה גדולים בעתיד מוטלת בספק רב, יש לראות את הילדים כבר מהיום כ"עני מצוי" ביחס לצורך ספציפי זה. לפיכך, איסוף הכספים עבורם אינו דחיית הצדקה, אלא קיומה באופן המושכל והיעיל ביותר, מתוך ראיית הנולד. זוהי דאגה לצורך ממשי שאין דרך אחרת למלאו.

היסוד ההלכתי המכריע: קרנות יתומים

הראיה החזקה ביותר התומכת בעמדת המתירים היא היסוד ההלכתי המקובל של **קרנות היתומים**. הנוהג המקובל, על פי הוראת גדולי ישראל, הוא לאסוף כספים עבור יתומים רכים בשנים, לעיתים אפילו בני יומם, ולהפקידם בקרן שתשמש אותם לנישואיהם בעוד שנים רבות. מנהג זה אינו רק אנלוגיה, אלא הבסיס ההלכתי המוכיח כי ניתן ואף ראוי לדאוג לצורך עתידי ודאי כבר מההווה. אם עבור יתומים רואים את צורך הנישואין כצורך נוכחי המצדיק איסוף כספים, קל וחומר שניתן לנהוג כך כלפי ילדיו של אדם, שהצורך שלהם ודאי לא פחות.

השיעור המשיך לדון בצדדים נוספים ובפסיקת ההלכה למעשה, נושאים שיורחבו בעזרת השם בשיעור הבא.

1. מהו התנאי ההלכתי הקריטי ביותר שהופך את איסוף כספי המעשרות לאפשרי ומונע עבירה על איסור "בל תאחר"?

- א. מספיק שהאב יחליט בליבו שהכסף מיועד לילדים בעתיד.
- ב. יש להפקיד את הכסף בגמ"ח, וזו הדרך היחידה המותרת.
- ג. יש להקדיש את הכסף לילדים ולבצע מעשה קניין מיידי בעת ההפרשה.
- ד. יש לקבל אישור מרב מוסמך בכל פעם שמפרישים את הכסף.

2. על פי השיעור, מדוע הפקדת כספי מעשר בגמ"ח נחשבת לפתרון 'לכתחילה' גם עבור מי שמתכנן להשתמש בכסף לנישואי ילדיו?

- א. כי היא מקיימת את מצוות הצדקה באופן מיידי ומהודר, ופותרת כל חשש של "בל תאחר".
- ב. כי הגמ"ח מעניק את התשואה הגבוהה ביותר על כספי המעשרות.
- ג. כי זו הדרך היחידה להבטיח שהכסף ישמור על ערכו מפני אינפלציה.
- ד. כי רק דרך גמ"ח אפשר למשוך את הכסף בחזרה לשימוש אישי בעת הצורך.

3. מהי הדילמה המרכזית בין טענת ה'אוסרים' ל'מתירים' בנוגע להשקעת כספי מעשר לנישואי ילדים?

- א. האם השקעות בשוק ההון הן כשרות מבחינה הלכתית.
- ב. האם האב מחויב למצוא שידוך יוקרתי או שידוך מינימלי.
- ג. האם עדיף להשקיע בנדל"ן או בשוק ההון לצורך זה.
- ד. האם ניתן להקדיש כסף לצורך עתידי ודאי כשיש עניים הזקוקים לו בהווה.

4. כיצד הנוהג של 'קרנות יתומים' משמש כראיה חזקה לטובת המתירים לאסוף כספים לנישואי ילדים?

- א. זה מוכיח שליתומים יש דין מיוחד שאין לילדים אחרים.
- ב. זה מהווה יסוד הלכתי מקובל שניתן לדאוג לצורך עתידי ודאי, גם שנים רבות מראש.
- ג. זה מוכיח שרק ארגון ציבורי רשאי לאסוף כספים, לא אדם פרטי.
- ד. זה מראה שעדיף לתת את כספי המעשרות ליתומים ולא לילדים הפרטיים.

5. מדוע תשלום עבור נישואי ילד אינו נחשב בהכרח ל"פירעון חוב" האסור מכספי מעשר?
- א. כי חובת האב היא לדאוג לשידוך, לאו דווקא לממן אותו, וההוצאות כיום חורגות מחיוב זה.
- ב. כי כל הוצאה שהאב מוציא על ילדיו נחשבת תמיד לצדקה גמורה.
- ג. כי בימינו בוטל החיוב של האב להשיא את ילדיו, והכל נחשב צדקה.
- ד. כי מותר לאדם לפרוע את כל חובותיו מכספי מעשר כספים.

6. מהו החיסרון המעשי העיקרי של פתרון הגמ"ח, שגורם לאנשים לחפש פתרונות אחרים?
- א. התהליך מסובך מדי מבחינה בירוקרטית ודורש אישורים רבים.
- ב. רוב הגמ"חים אינם מסכימים לקבל כספי מעשרות בתנאים אלו.
- ג. הדבר נחשב למצוות צדקה בדרגה נמוכה יותר מנתינה ישירה לעני.
- ד. הכסף אינו צובר רווחים וערכו עלול להישחק לאורך זמן.

מקורות שהוזכרו בשיעור

- שולחן ערוך (יורה דעה, סימן רנ"א)
- רמב"ם (הלכות מתנות עניים)
- גמרא (מסכת כתובות דף נ"ב, ומסכת קידושין)
- ספר "אהבת חסד" מאת החפץ חיים

מאמר זה סוכם ועובד על בסיס שיעורו של הרב צבי ברוורמן.

התוכן נועד להעשרה ולימוד ואינו מהווה פסיקת הלכה למעשה. בכל שאלה יש לפנות למורה הוראה מוסמך.